

**दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब गणना-२००२
मूळ यादीत अपिलामधील पात्र लाभार्थ्याचा
समावेश करण्याबाबत.**

महाराष्ट्र शासन

ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग

**शासन निर्णय क्रमांक : दारेग-२०१०/प्र.क्र.४२७/योजना-१
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक २७ऑगस्ट, २०१०**

वाचा :-

१. केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे अ.शा.पत्र क्र.Q-२१०२२/४/२००३ - AI (RD), दिनांक १० ऑक्टोबर २००५
२. केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे अ.शा.पत्र क्र.Q-२१०२२/४/२००३ - AI (RD), दिनांक २३ फेब्रुवारी, २००६.
३. ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग शासन निर्णय क्रमांक दारेग-२००६/प्र.क्र.८२८/योजना-१, दिनांक ७ नोव्हेंबर, २००६.
४. शासन परिपत्रक क्रमांक : दारेग-२००९/प्र.क्र.९५७/योजना-१, दि. २२ फेब्रुवारी, २०१०.
५. शासन परिपत्रक क्रमांक : दारेग-२००७/प्र.क्र.४२७/योजना-१, दि. २५ मार्च, २०१०.

प्रस्तावना:-

दहाव्या पंचवार्षिक योजनेच्या सुरूवातीला केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनानुसार १३ सामाजिक व आर्थिक निकषानुसार व मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निदेशानुसार कार्यवाही करून ग्राम विकास विभागामार्फत दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब गणना २००२ ची यादी तयार करण्यात आलेली आहे. शासन निर्णय क्र. दारेग-२००६/ प्र. क्र. ८२८/ योजना-१, दिनांक ७ नोव्हेंबर, २००६ नुसार दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब गणना २००२ मधील ज्या याद्यांना ग्रामसभेची मान्यता प्राप्त झालेली आहे, त्यास या शासन निर्णयाद्वारे मान्यता देण्यात आली आहे व या याद्या केंद्र व राज्य पुरस्कृत विविध योजनांतर्गत लाभ देण्यासाठी वापरण्याचे निदेश देण्यात आले आहेत.

केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे अ.शा. पत्र क्र Q-२१०२२/ ४/ २००३ -AI (RD), दिनांक १० ऑक्टोबर २००५ च्या पत्रान्वये दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब गणना २००२ च्या यादीपासून वंचित कुटुंबांना द्विस्तरिय अपिलाची तरतूद असल्याचे केंद्र शासनाने कळविले आहे. (प्रथम अपिल तहसिलदार/उप जिल्हाधिकारी व त्यावरील निर्णयाविरुद्ध द्वितीय अपिल जिल्हाधिकारी यांच्याकडे). केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे अ.शा. पत्र क्र Q-२१०२२/ ४/ २००३ -AI (RD), दिनांक २३ फेब्रुवारी, २००६ अन्वये मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निदेशानुसार दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबांच्या यादीबाबत प्राप्त झालेल्या तक्रारी/अपील दाखल करून त्यावर निर्णय देण्याची प्रक्रीया निरंतर ठेवण्यात यावी, असे म्हटले आहे.

केंद्र शासनाने राज्यासाठी दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबसंख्या ४५,१९,७९० एवढी निर्धारीत केलेली होती. ७ नोव्हेंबर, २००६ च्या शासन निर्णयाप्रमाणे राज्यात दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबांची संख्या ४५,०२,५१६ एवढी जाहीर करण्यात आली.

तदनंतर राज्यात जवळजवळ २० लक्ष अपीले दाखल करण्यात आली. त्यापैकी जवळजवळ ५,५० लक्ष कुटुंबांना पात्र व इतरांना अपात्र ठरविण्यात आले.

दारिद्र्यरेषेमध्ये समाविष्ट करण्यासाठी अपीलात पात्र ठरलेल्या कुटुंबांचा दारिद्र्य रेषेच्या यादीत समावेश करावयाचा झाल्यास केंद्र शासनाने राज्यासाठी निर्धारीत केलेल्या कुटुंब संख्येमध्ये वाढ होत होती. त्यासाठी

अपीलातील पात्र वाढीव कुटुंबांचो समावेश दारिद्र्य कुटुंब गणना २००२ च्या मूळ यादीमध्ये करण्याबाबत राज्य शासनाने केंद्रीय ग्रामीण विकास मंत्रालय व केंद्रीय नियोजन आयोगास विनंती केली होती. तथापि केंद्रीय ग्रामीण विकास मंत्रालय व केंद्रीय नियोजन आयोगाने राज्याकरीता निर्धारीत करण्यात आलेल्या दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब संख्येत वाढ करता येणार नाही असे स्पष्ट केले आहे. त्या अनुषंगाने अपीलातील पात्र कुटुंबांचा समावेश दारिद्र्य कुटुंब गणना २००२ च्या मूळ यादीमध्ये कशाप्रकारे करावा ही बाब शासनाच्या विचाराधीन होती त्यादृष्टीने सर्व बाबींचा विचार करून राज्य शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

शासन निर्णय :-

केंद्र शासनाने राज्यातील दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबांची संख्या ४५,१९,७९० एवढी निश्चित केलेली होती. ही संख्या राज्यातील जिल्हयांनी तालुका/गाव निहाय विघटन केलेले आहे. त्याप्रमाणे प्रत्येक जिल्हयासाठी व गावासाठी जी कुटुंबसंख्या निर्धारित करण्यात आलेली आहे, त्या कुटुंबसंख्येमध्ये केंद्र शासनाच्या सूचनांनुसार वाढ करता येणार नाही. म्हणजे जिल्हयासाठी व प्रत्येक गावासाठी जी कुटुंबसंख्येची मर्यादा दिलेली आहे, त्या मर्यादेतच अपीलातील पात्र लाभार्थीचा समावेश करावा लागेल. त्यासाठी जिल्हयांनी खालीलप्रमाणे कार्यवाही करावी.

१. दिनांक ७.११.२००६ च्या शासन निर्णयाप्रमाणे ज्या गावामध्ये दारिद्र्यरेषेच्या याद्यांना ग्रामसभांनी मान्यता दिलेली आहे व त्याप्रमाणे ज्या याद्या जाहीर करण्यात आलेल्या आहेत त्या याद्यांचाच विचार करण्यात यावा.

२. शासन परिपत्रक क्र. दारेग-२००९/प्र.क्र.९५७/योजना-१, दिनांक २२ फेब्रुवारी, २०१० मध्ये दिलेल्या सूचनांनुसार जाहीर केलेल्या मूळ याद्यांतून ज्या कुटुंबानी स्वतःहून अर्ज देवून त्यांची नावे वगळण्याबाबत अर्ज दिले आहेत त्यांची नावे वगळण्यात यावीत.

३. शासन परिपत्रक क्र.दारेग-२००७/प्र.क्र.४२७/योजना-१, दि.२५ मार्च, २०१० मध्ये दिलेल्या सूचनांनुसार खालील नमूद केलेल्या कारणास्तव मूळ यादीतून कुटुंबे वगळण्याची कार्यवाही करावी.

- अ) मंजूर यादीतील कोणीही वारस नसलेली मयत व्यक्ती,
- ब) गावात वास्तव्य नसणारी कुटुंबे (कायमस्वरूपी गाव सोडून गेलेली कुटुंबे),
- क) एकाच गावातील दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब यादीत दुबार नावे असणारी कुटुंबे,
- ड) स्वतःहून यादीतून नांव वगळण्याबाबत शपथपत्रावर विनंती करणारी कुटुंबे.

४. वरील दोन्ही प्रकारे मूळ यादीतील कुटुंबे वगळताना मूळ यादीतील त्यांच्या नावावर लाल शाईने रेघ मारावी व नावासमोर मूळ यादीतून नाव वगळल्याचे कारण थोडक्यात नमूद करावे. उदा. ज्या व्यक्तीने स्वतःहून त्याचे नाव कमी करावे असा अर्ज दिला असेल त्याच्या नावासमोर "स्वतःहून अर्ज दिला" असे नमूद करावे किंवा कायम स्वरूपी गाव सोडून गेलेल्यां कुटुंबाच्या नावासमोर "कायम स्वरूपी गाव सोडून गेले" असे नमूद करावे. अशाप्रकारे इतर कारणांसाठी त्या व्यक्तीच्या नावासमोर नाव वगळण्याचे कारण थोडक्यात नमूद करावे.

५. गावामध्ये अपीलात पात्र सर्व कुटुंबांची प्रथम त्यांना मिळालेल्या गुणांकानुसार चढत्या क्रमाने यादी करण्यात यावी.

६. परिच्छेद क्र.२ व ३ नुसार मूळ यादीतून जेवढी कुटुंबे वगळण्यात येतील, तेवढी अपीलातील पात्र यादीतील (म्हणजेच परिच्छेद ५ मधील यादीतील) सर्वात कमी गुण मिळालेल्या कुटुंबांचा अनुक्रमाने मूळ यादीत समावेश करावा.

७. त्यानंतर अपिलपात्र यादीत जेवढी कुटुंबे शिल्लक राहतील त्यांना मूळ यादीत समावेश करण्यासाठी जेवढी अपीलात पात्र कुटुंबे शिल्लक आहेत तेवढी मूळ यादीतील शेवटची कुटुंबे वगळण्यात यावीत. ही कुटुंबे वगळताना मूळ यादीतील त्यांच्या नावावर लाल शाईने काट मारावी.

८. अपिल पात्र यादीतील कुटुंबांना मूळ यादीत समावेश करताना त्यांना मिळालेल्या गुणांकानुसार मूळ यादीतील गुणांक पात्र लाभार्थ्याच्या ठिकाणी त्यांचा समावेश करणे आवश्यक आहे. परंतु हाताने अशी त्या-त्या ठिकाणी नावे लिहावयाची म्हटली तर जागा अपुरी पडू शकते किंवा त्यामुळे गोंधळ निर्माण होऊ शकतो म्हणून अपीलातील पात्र कुटुंबांची मूळ यादीच्या खाली पुरवणी यादी करण्यात यावी. अशी यादी करताना ती खालील नमुन्यामध्ये असावी.

पुरवणी यादी

अ.क्र. (जो मूळ यादीतील कुटुंबे वगळल्यानंतरचा शेवटचा क्रमांक असेल.)	कुटुंबाचा ID क्रमांक	कुटुंब प्रमुखाचे नाव	अपीलात कुटुंबाला मिळालेले गुण	मूळ दारिद्र्यरेषेच्या यादीतील कुटुंबाचा क्रमांक
१	२	३	४	५
.	.	.	.	.

९. वरीलप्रमाणे पुरवणी यादी करताना व अपीलातील पात्र कुटुंबाला मूळ यादीतील गुणांकाच्या ठिकाणी समावेश करण्यासाठी त्या कुटुंबाला मिळालेले गुण मूळ यादीतील त्या कुटुंबाच्या गुणांशी तुलना करून तेवढे गुण मिळालेल्या सर्वात शेवटच्या कुटुंबाच्या खाली करण्यात यावा व त्यासाठी कुटुंब - अ, कुटुंब - ब असा क्रमांक देण्यात यावा. उदा. एखादया गावाचा कट ऑफ स्कोअर १ ते २० आहे. या गावाच्या मूळ यादीमध्ये १३ गुण मिळालेली १० कुटुंबे आहेत व १० गुणांक असलेल्या शेवटच्या कुटुंबाचा मूळ यादीत अ.क्र. २० वर समावेश आहे. अपीलातील पात्र यादीतील पहील्या कुटुंबालाही १० गुण मिळाले आहेत. अपीलातील पात्र या कुटुंबांचा पुरवणी यादीत समावेश करताना मूळ यादीतील १० गुण मिळालेल्या शेवटच्या कुटुंबांच्या क्रमांकाचा जो गुण असेल त्यापुढील अ, ब, क म्हणजेच २०-अ, २०-ब, २०-क इत्यादी. असा क्रमांक देऊन पुरवणी यादीत त्याप्रमाणे त्याचा त्यांच्या नावासमोर क्रमांक नमूद करावा.

१०. अपीलातील पात्र यादीतील कुटुंबांचा मूळ यादीत समावेश करताना शासन परिपत्रक दि. २२ फेब्रुवारी, २०१० व २५ मार्च, २०१० याचादेखील विचार करण्यात यावा म्हणजे त्या परिपत्रकानुसार अपीलपात्र यादीतील काही कुटुंबे अपात्र ठरत असतील तर त्यांची नावे वगळण्यात यावीत.

उर्वरित अपिल पात्र कुटुंबांचा पुरवणी यादीत समावेश करण्यापूर्वी त्यांचे खालील नमुन्यात साध्या कागदावर प्रतिज्ञापत्र घेण्यात यावे.

प्रतिज्ञापत्राचा नमूना

मी

राहणार

या

गावाचा कायम रहिवाशी असून शासनाच्या दारिद्र्यरेषेखालील सर्वेक्षणाच्या मूळ यादीमध्ये माझ्या नावाचा समावेश नव्हता. त्यामुळे मी तहसिलदार/उप जिल्हाधिकारी/जिल्हाधिकारी यांच्याकडे अपील दाखल केलेले होते. त्यानुसार माझ्या कुटुंब पत्रकातील गुणांची शासनामार्फत फेरतपासणी करण्यात आली व त्यामध्ये मला इतके गुण मिळालेले आहेत व मला दारिद्र्यरेषेखाली पात्र ठरविण्यात आले आहे. कुटुंबपत्रकाची फेरतपासणी करताना माझ्या कुटुंबाबाबत मी जी माहिती दिलेली आहे ती सर्व खरी आहे असे मी शपथेवर या प्रतिज्ञापत्राद्वारे जाहीर करतो. भविष्यात यापैकी काही माहिती खोटी आढळल्यास मी फौजदारी स्वरूपाच्या कारवाईस पात्र राहीन. तसेच दारिद्र्यरेषेखालील मला मिळालेले फायदे काढून घेण्यास मी पात्र ठरेन.

साक्षीदाराचे नाव व सही

कुटुंब प्रमुखाचे नाव व सही

(सरपंच/उपसरपंच/ग्रामसेवक/तलाठी/
गावातील प्रतिष्ठीत व्यक्ती)

११. अशाप्रकारे अपीलपात्र कुटुंबांच्या गावनिहाय पुरवणी यादया तयार झाल्यानंतर या यादयांना संबंधित तालुक्याच्या गट विकास अधिका-यांची मान्यता घेण्यात यावी व त्यांच्या मान्यतेनंतरच या पुरवणी यादया ग्राहय धरण्यात येतील.

१२. अपीलपात्र यादीतील कुटुंबे मूळ यादीत सामावून घेताना कोणत्याही परिस्थितीत जिल्हयाला व गावाला यापूर्वी निर्धारीत केलेल्या कुटुंब संख्येत वांढ होणार नाही तर कुटुंब संख्या पूर्वी एवढीच कायम राहील याची दक्षता घेण्यात यावी.

१३. या पुरवणी यादयांमधील काही कुटुंबे बेघर/कच्ची घरे असण्याची शक्यता आहे. अशा कुटुंबांची नावे गुणानुक्रमाने इंदिरा आवास योजनेच्या कायम प्रतिक्षायादीत समाविष्ट करण्यात यावीत. मात्र अशा यादया अंतीम करण्यापूर्वी त्यांना संबंधित विभागीय आयुक्त यांची मान्यता घेणे बंधनकारक राहील.

१४. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक २०१००८२७११४५५०१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

अभियं
(अविनाश सुभेदार)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत-

- १ मा. राज्यपाल यांचे सचिव,
- २ मा. मुख्यमंत्री यांचे सचिव,

- ३ मा. उपमुख्यमंत्री यांचे सचिव,
- ४ मा. मुख्य सचिव यांचे सह सचिव,
- ५ मा. मंत्री (ग्रामविकास) यांचे खाजगी सचिव,
- ६ मा. राज्यमंत्री (ग्रामविकास) यांचे खाजगी सचिव,
- ७ महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र-१, मुंबई,
- ८ महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र-२, नागपूर
- ९ महालेखापाल (लेखा परीक्षा) महाराष्ट्र-१, मुंबई,
- १० महालेखापाल (लेखा परीक्षा) महाराष्ट्र-२, नागपूर,
- ११ संचालक, लेखा व कोषागारे मुंबई,
- १२ अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई
- १३ सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी,
- १४ सर्व मंत्रालयीन विभाग,
- १५ विभागीय आयुक्त, (सर्व)
- १६ जिल्हाधिकारी, (सर्व)
- १७ मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, तथा अध्यक्ष, कार्यकारी समिती, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा, (सर्व)
- १८ उप आयुक्त (विकास), विभागीय आयुक्त यांचे कार्यालय (सर्व),
- १९ प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा, (सर्व),
- २० सर्व उप सचिव, / अवर सचिव / कक्ष अधिकारी, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग,
- २१ अवर सचिव/ कार्यासन अधिकारी, कार्यासन क्र. योजना-३/ योजना-७ / वित्त-१,
- २२ निवड नस्ती, योजना-१ ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग.